

Kerkenvisie bijeenkomst 21 april 2022

Programma

13:30

1. Welkom met toelichting programma en werkwijze
2. Voorstelronde met uitwisseling van actualiteiten
3. Inleiding eerste thema en gesprek

15:00

4. Pauze

15:15

5. Inleiding tweede thema en gesprek
6. Inleiding derde thema en gesprek
7. Gezamenlijk formuleren van conclusies en aanbevelingen
8. Vervolgafspraken maken
9. Afsluiting

Thema's

We vragen u na te denken en mee te praten over uw visie op de toekomst en het versterken van de toekomstbestendigheid van het religieus erfgoed.

Dit doen we aan de hand van de volgende thema's:

1. Functieverandering en verbreding
Spreker inleiding:
de heer Van Kesteren over multifunctioneel gebruik van de Messiaskerk
2. Verduurzamen van kerkgebouwen
3. Sociaal-maatschappelijke waarde van religieus erfgoed en de immateriële betekenis

Toelichting thema's vooraf

1. Functieverandering en -verbreding

De toekomst van de kerkgebouwen wordt in hoge mate bepaald door de bruikbaarheid. Het gebruik en de mogelijkheden voor verandering en verbreding verdient daarom aandacht in de Kerkenvisie. Maar ook kerken zelf hebben al een aanpak of commissies die zich hiermee bezighouden. De ruimte die opgezocht wordt, wordt bijvoorbeeld "speelruimte" of "opdat de ruimte meeveert" genoemd. Welke speelruimte is er in onze gemeenten nodig en wat mogen gemeente en kerkbesturen hierin van elkaar verwachten?

Religieus erfgoed heeft de meeste waarde binnen zijn eigen 'biotoop', dat wil zeggen de gemeenschap waarvoor het bedoeld is: een synagoge spreekt het meest als het in gebruik is als synagoge, een kerk als een kerk, een moskee als moskee. Het behoud van het kerkgebouw voor een religieus gebruik staat daarom op de eerste plaats. Een nevengebruik in dienst van het geloof is de centrale opgave. Het is een misverstand dat gebedshuizen slechts op één dag in de week dienstdoen. Gebedshuizen worden doorgaans de hele week breed ingezet. Flexibiliteit is het sleutelwoord voor

toekomstbestendigheid. Het gebouw moet als het ware in staat zijn om mee te veren met de tijd. Dat vraagt creatieve inspiratie van de eigenaren. Lijsten met mogelijkheden voor functieverbreiding en attentiepunten of stappenplannen kunnen als bron van inspiratie behulpzaam zijn.

Een strak keurslijf vanuit het beleid van de lokale overheid wordt door de kerken, maar ook door betrokken ontwikkelaars, als ongewenst beschouwd. Het is daarom belangrijk om afspraken te maken voor de omgang met deze vraagstukken om basisprincipes vast te leggen. Nieuwe functies of een combinatie van functies kunnen spanning opleveren voor het beschermen van erfgoedwaarden, voor de omgeving, maar ook tussen eigenaren en omwonenden. Het meeveren van functies is daarom altijd een intensief proces dat zorgvuldigheid verlangt, waarbij respect voor de kernfunctie belangrijk is.

Als startdocument heeft de gemeente bijgaand document opgesteld (zie hieronder bijlage 1).

Wist u dat?

De provincie Zuid-Holland heeft een aanjager voor herbestemming

De provincie Zuid-Holland ondersteunt eigenaren bij het vinden van een nieuwe bestemming. De provincie helpt kosteloos en in goed overleg bij het:

- In kaart brengen van kansen en risico's bij herbestemmen.
- Samenbrengen van vraag en aanbod.
- Geven van financieel advies.
- Delen van kennis over subsidieregelingen en fondsen van overheden.
- Leggen van contacten met andere overheden zoals het Rijk, de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en gemeenten.
- Kennis en ervaring delen voor initiatiefnemers, marktpartijen en overheden.

<https://www.zuid-holland.nl/onderwerpen/natuur-landschap/erfgoed-cultuur/restauratie/aanjaagteam-erfgoed/>

2. Verduurzamen van kerkgebouwen: Groene Kerken

Veel kerken sluiten zich aan bij het initiatief van Groene Kerken. Duurzaamheid is een belangrijk thema. Wat is de relatie van monumentenzorg met duurzaamheid? Kunnen ook monumenten meedoen met verduurzamen? Wat zijn de knelpunten? Welke aanbevelingen en ambities kunnen we met elkaar formuleren?

Een toekomstvisie voor religieus erfgoed kan niet zonder een duurzaam toekomstperspectief. Vanuit het geloof wordt dit breed gedragen. Illustraties daarvan zijn het initiatief van GroeneKerken, het Pauselijke encycliek Laudato Si' en de interreligieuze oproep om mee te doen aan het Nationale Klimaatalarm. Dit maakt gelovigen extra bewust van wat het betekent om rentmeester te zijn over de schepping. Rentmeesterschap betekent verantwoordelijk zijn voor alles wat jou toebedeeld is en daarnaar handelen. Het omvat de natuur, de mens én de kerk. Door goed

rentmeesterschap is er toekomstperspectief voor de planeet en de mensheid.

Dit uitgangspunt heeft ook zijn weerslag op het beheer en behoud van het religieus cultureel erfgoed.

Het betekent concreet voor de toekomstvisie van het religieus erfgoed het verantwoordelijk zijn voor het fysieke behoud en beheer van het gebouwde erfgoed.

U kunt dit onderwerp voorbereiden door te kijken op:

<https://www.degroenemenukaart.nl/nl/landelijk/kerken/>

Via <https://www.stichtingerm.nl/publicaties/verduurzaming-kerkgebouwen> kunt u een brochure downloaden. Deze brochure ligt op 21 april ook op papier voor u klaar!

Wist u dat?

Er is door Groene Kerken een app gemaakt die helpt bij het verduurzamen van kerken. Kijk op: <https://www.duurzamebucketlist.nl/>

3. Sociaal-maatschappelijke waarde van religieus erfgoed en de immateriële betekenis

De kracht van een Kerkenvisie kan zijn dat we niet alleen vanuit het geloof of vanuit veiligheid, integratie of radicalisering het gesprek met elkaar aangaan, maar ook vanuit de betekenis van het erfgoed voor de samenleving.

Erfgoedbehoud staat in dienst van mensen. In het geval van religieus cultureel erfgoed zijn mensen en hun geloof de drager van het bestaan én de hoeders van het voortbestaan ervan. De betekenis van religieus erfgoed is daarom breder dan de erfgoedwaarden (waarden vanuit de architectuurgeschiedenis, stedenbouw en kunst). Het erfgoed is een plek om emoties te delen, naar elkaar te luisteren en samen dingen te beleven. In dit thema staat de mens die zich verbonden voelt met het erfgoed centraal.

De sociale kant van religieus erfgoed



Geloofsgemeenschappen hebben belang bij een eigen, herkenbaar gebouw. Het gebouw werkt als (t)huis en tegelijk als "uithangbord", als een zichtbare aanwijzing voor de buitenwereld dat de geloofsgemeenschap er is. Het gebedshuis biedt de mogelijkheid als uitvalsbasis om naar buiten actief te zijn en zo bij te dragen aan de samenleving. Het fysieke erfgoed, de gebouwen, is daardoor de drager van de verbinding van de geloofsgemeenschap met de samenleving: het gebouw is het fysieke én het sociale ankerpunt in de wijk.

Bijlage 1

Planologisch handelingskader bij functieverbreiding en -verandering

Spelregels voor/ afspraken over toekomstbestendigheid en passend gebruik van religieus cultureel erfgoed

Er is geen rechte lijn van 100 procent religieus gebruik naar 100 procent ander gebruik en elk gebouw, omgeving en omstandigheden zijn anders. Functieverandering is daarom altijd een proces dat maatwerk verlangt. Een planologisch handelingskader biedt duidelijkheid over rollen, mogelijkheden en stappen die doorlopen moeten worden. Het voorkomt willekeur en ad hoc-besluiten over de omgang met het religieus cultureel erfgoed.

Het planologische kader biedt een handelingsperspectief voor functieverbreiding, -verandering en herbestemming van religieus cultureel erfgoed en kan een plek krijgen in het Omgevingsplan.

Omgevingswetbestendig kader

Het handelingskader voor de omgang met het religieus erfgoed sorteert voor op de invoering van de Omgevingswet en de komst van het Omgevingsplan. Het kader bestaat niet uit een set regels maar duidt de omgang met de kernkwaliteiten en -waarden van dit type erfgoed. Daarmee geeft het invulling aan het casco Omgevingsplan van de VNG dat voorstelt om in hoofdstuk 2 van het Omgevingsplan de bedoeling te beschrijven.

Het handelingskader religieus erfgoed geeft die bedoeling helder aan via de uitgangspunten: behoud door ontwikkeling, treden voor functies en wijziging daarvan, en een stappenplan voor planontwikkeling. Daarnaast maakt het duidelijk hoe de betekenis van het erfgoed en

het gebruik zich tot elkaar verhouden. De kernkwaliteiten maken de plek herkenbaar en leggen de te beschermen eigenheid vast. Door de kernkwaliteiten leidend te maken bij het maken van plannen kan de betekenis van het erfgoed versterkt worden, is duidelijk waarin het erfgoed onderscheidend is en kan het eigen karakter, in welke vorm dan ook, doorgegeven worden. Zo wordt het verhaal en de bedoeling van het verleden doorgegeven. Op deze wijze worden erfgoedwaarden onderdeel van de ruimtelijke kwaliteit en wordt invulling gegeven aan de bedoeling van de Omgevingswet. Hiermee ligt de houding vast ten opzichte van dit erfgoed en is vooraf voorspelbaar welke maatwerkeisen er binnen een opgave liggen.

Doel van functieverandering en herbestemmen

Functieverbreiding, -verandering en herbestemming van cultuurhistorisch waardevol religieus vastgoed betreft gebouwen die een leven geleefd hebben en een verhaal te vertellen hebben. Een passende functie is de belangrijkste (economische) drager voor goed beheer en behoud. Doel van flexibiliteit in functies is dat objecten een nieuw leven krijgen zonder dat ze daarbij hun verhaal verliezen, terwijl er tegelijkertijd toch ook een ander gebruik mogelijk is.

Rol van cultuurhistorische waarde

De cultuurhistorische waarde en de beschermingsstatus zijn zeer bepalend in de zoektocht naar passend gebruik. De waardering/ betekenisverlening biedt een overzicht van gebedshuizen en hun betekenis voor de stad. De erfgoedwaarden bepalen de mate van de zogenaamde aantrekbaarheid: hoe hoger de waarde, hoe zorgvuldiger het vraagstuk rond de instandhouding van het erfgoed doorlopen moet worden.

Over het algemeen geldt dat het oorspronkelijke gebruik het meest passend is, ook al kunnen veranderingen in de liturgie ook wijzigingen in het gebruik verlangen die van invloed zijn op de erfgoedwaarden. Ook functieveranderingen binnen de bestaande sociaal-maatschappelijke bestemming kunnen ingrijpend zijn, en vergen een zorgvuldige afweging.

Scenario's in relatie tot het gebruik

Getrapt scenario van meest gewenst naar minst gewenst.

1. Het gebedshuis blijft in gebruik door en in bezit van één geloofsgemeenschap en wordt incidenteel en/of structureel voor andere functies gebruikt vanuit de doelstellingen van de gemeenschap (diaconaal werk, bijv. priklocatie Corona / vluchtelingenopvang). Dit wordt niet gezien als verbreding of functieverruiming, maar hoort bij de geloofstaak. Door een brede opvatting van het begrip “kerk” en de plek van het gebouw daarin (met bijbehorende sociaal-maatschappelijke bestemming) is het mogelijk om toekomstwaarde te scheppen zonder “zware procedures” om ander gebruik mogelijk te maken. Dit wordt gezien als het optimaliseren van het gebruik binnen bestaande kaders.
2. Het gebedshuis blijft in gebruik door en in bezit van de geloofsgemeenschap, maar krijgt medegebruik door andere geloofsgemeenschappen en/of andere functies binnen sociaal-maatschappelijke bestemming; het gebruik als gebedshuis blijft de hoofdfunctie.
3. Het gebedshuis blijft in gebruik door en in bezit van de geloofsgemeenschap, maar komt daarnaast beschikbaar voor nevengebruik en multifunctioneel gebruik. Hierbij kan de liturgische functie nevengebruik worden, en het bijbehorende terrein kan worden ontwikkeld en/of geëxploiteerd voor ander gebruik (bijv. woningbouw voor een passende doelgroep).
4. Het gebedshuis komt in ander eigendom (bijvoorbeeld stichting of exploitant), maar de kerkelijke partij blijft het gedeeltelijk gebruiken voor de eredienst. De gebedshuisfunctie wordt een “nevenfunctie” naast andere functies, en ook gebruik van het gebedshuis buiten de niet-sociaal-maatschappelijke bestemming is mogelijk (kantoor, horeca).

5. De locatie verliest zijn religieuze functie in het geheel, en er wordt een geheel nieuwe functie binnen of buiten de sociaal-maatschappelijke bestemming gezocht. Gebedshuis én terrein krijgen een ander gebruik.
6. Sloop van het gebedshuis, volledig nieuwe ontwikkeling van de locatie.

Functies van meest gewenst naar minst gewenst (prioritering)

- a. Functieverandering of -verbreding binnen de bestaande sociaal-maatschappelijke bestemming van meest naar minst gewenst
 - i. Kunst en cultuur
 - ii. Verenigingsleven
 - iii. Onderwijs (inclusief kinderopvang / BSO)
 - iv. Maatschappelijke opvang en/of zorg
 - v. Sport
- b. Functieverandering of -verbreding buiten de bestaande sociaal-maatschappelijke bestemming van meest naar minst gewenst
 - i. Horeca en/of dienstverlening (kantoor)
 - ii. Wonen
 - iii. Andere commerciële functies die minder passend zijn door de aard van het bedrijf en/of de ingrijpende wijzigingen die er mee gepaard gaan.

Hoewel eerst gezocht moet worden naar functieverandering of -verbreding binnen de bestaande sociaal-maatschappelijke bestemming kan een andere bestemming meer gewenst zijn vanwege de benodigde ingrepen in het gebouw en/of de gevolgen voor de omgeving van een nieuwe functie binnen de sociaal-maatschappelijke bestemming.

Omdat de betekenis van gebedshuizen voor de stad en haar inwoners een essentiële waarde is, zijn functies waarbij het gebedshuis en het omliggende terrein openbaar toegankelijk blijven of worden meer gewenst dan functies die privatisering betekenen.

Een proces voor functieverbreding, -verandering en herbestemming begint met vragen stellen

Wat voor plek wil je dat de kerk is en blijft? Welke kernkwaliteiten moeten behouden blijven? Wat is het belangrijkste aspect hierin: wat is absoluut 'onaanraakbaar' en vormt het "hart" of de "ziel" van het erfgoed waar het erfgoed niet zonder kan. Hoe kan deze "ziel" behouden blijven bij herbestemming van het gebouw, zijn omgeving en/of de religieuze objecten, zelfs bij (gedeeltelijke) sloop?

In het planproces moet het beantwoorden van deze vragen geborgd worden; het is een verplicht onderdeel bij veranderingen in het gebruik. De kernkwaliteiten duiden en respecteren zijn voorwaardelijke eisen in het plan.

Stappenplan bij functieverandering en herbestemming

1. *De eigenaar (initiatiefnemer) formuleert wensen en voert een eerste verkenning uit op basis van de beoordelingsaspecten. De herbestemmingsanalyse is hiervoor een hulpmiddel*
2. *Initiatiefnemer betreft gemeente en omwonenden bij het proces. Initiatiefnemer kiest een vorm van periodiek overleg (bijv. oprichting van een stuurgroep of klankbordgroep) en communicatie richting omwonenden*
3. *Gemeente is gesprekspartner over mogelijkheden voor functies en omgang met het erfgoed*
4. *Initiatiefnemer maakt een schetsontwerp en maakt inzichtelijk in hoeverre het erfgoed gewijzigd moet worden voor de functieverandering*

5. *Gemeente vraagt advies over het schetsontwerp aan de Adviescommissie voor Omgevingskwaliteit (vooroverleg, WCE)*
6. *Initiatiefnemer voert de benodigde nadere onderzoeken uit om tot een definitief plan te komen, waaronder ten minste een Cultuurhistorische Effectrapportage (CER) waarin de gevolgen voor de erfgoedwaarden (aspecten zoals opgenomen in de waarderingstabel) inzichtelijk worden gemaakt*
7. *Het definitieve plan volgt de reguliere route voor functieverandering en vergunningverlening*

Beoordelingsaspecten voor functieverandering en herbestemming

Financiële aspecten

Beleid van het betreffende geloofsgemeenschap / eigenaar

Bouwtechnische aspecten

Cultuurhistorische aspecten

- Historische betekenis (rol in historie van de stad)
- Stedenbouwkundige betekenis (rol in stedelijk weefsel / oriëntatiewaarde)
- Architectuur (exterieur)
- Architectuur (interieur)
- Roerende collectie inclusief orgels, kerkelijke kunst, archieven
- Sociaal-maatschappelijke waarde van het erfgoed, zoals dit erfgoed leeft en functioneert vanuit de betreffende gemeenschap.

Liturgische aspecten (inclusief muziek)

Draagvlak in de wijk en in de stad

Deze beoordeling vindt plaats aan de hand van het Nationale Stappenplan "Herbestemmingsanalyse" of een ander, in samenspraak goedgekeurde wijze van analyseren.